

УДК 159.923.2.37.015.3-05

Олійник І. О.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВЧИТЕЛЬСЬКОЇ ЛЮБОВІ

А Розглядається проблема вчительської любові, аналізуються однойменні твори видатних педагогів Я. Корчака, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі «Як любити дітей». Розкриті сутність, складові та прояви любові вчителя до учнів. З'ясовано, що їх погляди є підґрунтям для становлення професійно значущих рис особистості сучасного вчителя.

Ключові слова: педагогічна любов, ідея великої педагогічної любові, любов до дітей, мистецтво любові до дітей, педагогіка любові.

Постановка проблеми. У переліку обов'язкових професійно значущих рис особистості сучасного вчителя, визначених провідними державними документами в галузі освіти, виділяють любов до дітей. В етичному кодексі сучасного педагога наголошується, що вчитель має виконувати свою місію з любов'ю та повагою до життя, гідності та особистості кожного учня.

Про любов учителя до учня говорили видатні педагоги минулого: Я. Коменський, Й. Песталоцці, Л. Толстой, А. Макаренко, Я. Корчак, В. Сухомлинський та ін. Проблема педагогічної любові хвилює багатьох науковців і сьогодні. Проте ґрунтовних наукових розробок з питань педагогічної любові немає. Відсутнє поняття «педагогічна любов» і в сучасних посібниках педагогіки. Саме тому проблемою наших досліджень стала тема «Сутність педагогічної любові».

Мета роботи – з'ясувати сутність педагогічної любові та особливості її прояву.

Для реалізації мети нашого дослідження передбачено наступні **завдання:** опрацювати однойменні твори Я. Корчака, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі «Як любити дітей»; з'ясувати сутність досліджуваного поняття на основі зазначених праць; визначити складові педагогічної любові; виявити ставлення учнів, учителів школи, студентів педагогічного коледжу до проблеми педагогічної любові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Любов – високе моральне почуття, яке полягає у стійкій, самовідданій і свідомій прихильності людини до когось чи чогось, зумовленій визнанням позитивних якостей об'єкта любові або стійкими переконаннями, життєвими цілями та інтересами людей. Предметом любові можуть бути конкретні й

узагальнені об'єкти (батьківщина, конкретна людина тощо) [4, с. 196].

Й. Песталоцці стверджував: «У Любові Дитина знаходить вдвічі більше джерело зростання» [1, с. 51]. Л. Толстой говорив: «Якщо вчитель має тільки Любов до справи, він буде хороший вчитель. Якщо вчитель має тільки Любов до учня, як батько, мати, він буде кращим за того вчителя, який прочитав всі книги, але не має любові ні до справи, ні до учнів. Якщо учитель поєднує в собі Любов до справи і до учнів, він – досконалий Учитель» [6, с. 12].

Я. Корчак, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі – всесвітньо відомі педагоги. Їх об'єднує ідея великої педагогічної любові – любові до дітей.

Педагогічна концепція Я. Корчака ґрунтується на любові до дітей. Зрозуміти сутність педагогічної любові допомагає нам життєвий шлях і творчий доробок відомого лікаря і педагога. Його педагогіку називають педагогікою серця, він радить учителям прислухатися до свого серця. Основні принципи його виховної системи: повага до особистості дитини та довіра до неї; взаємодія виховання і самовиховання; безумовне дотримання прав дитини (зокрема, право дитини на незнання і радість пізнання, право на невдачі, сльози, таємницю, відставанні в розвитку, право бути самим собою, право на уважне ставлення до її проблем, право висловлювати свої думки, на протест, на помилку, право на нормальне людське сьогоднішнє життя тощо). Я. Корчак змушує дивитися на педагогіку як на науку про мистецтво любові до дітей. Любити дитину – означає надавати дітям самостійності. Зайва опіка, завбачлива турбота заважають повноцінному розвитку дитячої особистості. Дитина повинна падати і підніматися, робити помилки і виправляти їх. Інакше в дорослому житті людина буде без-

помічною, а отже, – нещасливою. Він зауважував: «Якщо дитина не помилялася в дитинстві і не навчилася долати труднощі сама, якщо її опікали та охороняли з усіх сторін, з неї виросте морально безпомічна, нездатна людина...» [3, с. 59].

Я. Корчак підкреслює, що немає любові без прощення, закликає більше дозволяти і довіряти дітям. Він прагне, щоб в їх житті було сонце, радість, щастя. Він вірить у дітей і радить це іншим. До дітей потрібно прислухатися, цінувати, рахуватися з ними. Любити дитину – означає разом з нею, подитячому, радіти і засмучуватися, любити і ненавидіти, ображатися і соромитися, боятися і вірити. Я. Корчак писав: «Я хочу навчитися розуміти і любити дитину чудною, повною життя і світлої, сяючої неочікуваної радості» [3, с. 60]. Спробуємо виділити сутність педагогічної любові за Я. Корчаком. Любити дитину – означає:

- допомогти дитині стати собою, а не втілювати своїм життям мрії інших;
- не вимагати від дітей плати за зроблене; не зганяти зло й образи на дітях;
- не ставитися зверхньо до дитячих проблем;
- не принижувати;
- приділяти дітям увагу;
- для дитини потрібно багато чого робити;
- ставитися до дитини як до дорогоцінної чаші, яку Життя дало на зберігання і розвиток творчого вогню;
- любити дитину різною: неталановитою, невдаю, дорослою.

Виходячи з головної ідеї виховання Я. Корчака – виховання через любов і засобами любові – педагог ніколи не нашкодить дитині. Це повинна бути не сліпа любов, а любов, що все розуміє й усе бачить. Справжня любов не допустить зверхньо повчальної розмови з дитиною. Справжня любов передбачає ставлення до дитини як до свідомого відповідального суб'єкта життєдіяльності, який здатен самостійно контролювати свої вчинки, аналізувати поведінку.

Головними моментами в педагогіці любові є прагнення спрямувати, допомогти, підтримати. Я. Корчак вважав, що виховання – це, перш за все, процес постійного пізнання дитини, розвиток її природних дарувань і повага до її особистості. Він писав про любов до дітей, наголошуючи, що дітям потрібна не любов – виховання – догляд, а любов – розуміння, любов – самовіддача, любов – прийняття. Він говорив про ширість, мудрість, моральність, чуйне, трепетне ставлення до великого серця маленької людини.

Любити дитину – означає розуміти право дитини на власну думку і навіть, протест. Тобто, любити – це не оберігати, а готувати до життя з усіма його позитивними і негативними моментами.

Любити дітей – означає враховувати їх індивідуальні особливості, можливості, потреби, інтереси: «... в процесі виховання ми маємо справу з конкретними індивідуумами. І тому, кожен з нас потребує індивідуального підходу» [4, с. 8]. Люби-

ти дітей – означає, що дорослі у спілкуванні повинні не опускаючись до рівня дітей (як це вважають зазвичай), а навпаки «підніматися до їх почуттів», «Підніматися, ставати навшпиньки, тягнутися. Щоб не образити» [5, с. 4].

На запитання «Що було найголовнішим у вашому житті?» В. Сухомлинський без роздумів відповів: «Любов до дітей» [10, с. 69]. Педагогіка В. Сухомлинського орієнтована на Людину як найвищу цінність. Роздуми, що є педагогічна любов, як потрібно любити дітей, автор висвітлює в статті «Як любити дітей». Видатний педагог вважав, що найголовнішою якістю вчителя є його любов до учнів. Він стверджував, що кожен учитель повинен любити дітей: «Бо любов до дитини в нашій спеціальності – це плоть і кров вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Педагог без любові до дитини – це все одно, що співець без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору» [10, с. 68]. В. Сухомлинський намагався в своїх творах пояснити нам, чому вчитель повинен любити дітей: «Не можна пізнати дитину, не люблячи її. Всі видатні педагоги минулого стали світочами педагогічної культури, людяності передусім саме тому, що вони любили дітей»; «...любов до дітей дає вихователю насагу, є для нього джерелом, з якого він постійно черпає нові сили»; «Я люблю дитину не такою, якою вона є, а такою, якою вона мусить бути. І коли вдається очистити серце дитяче від гнійника й болячок, коли в очах дитини сяє одухотвореність красою, а не блукає лицемірною посмішкою, я люблю цю справжню людину, бо в ній – часточка моєї душі» [9, с. 466–467].

В. Сухомлинський був переконаний: чуйність і лагідність – це та духовна сила, яка здатна зберегти дитяче серце від огрубіння, озлоблення, жорстокості і байдужості, від безсердечного ставлення до всього доброго і світлого в житті, теплого слова. Зло в дитячому серці породжується тільки грубістю, байдужістю дорослих. «Учителю потрібно володіти величезним талантом людинолюбства і безмежною любов'ю до своєї праці й перш за все до дітей, щоб на довгі роки зберегти бадьорість духу, ясність розуму, свіжість вражень, сприйнятливість почуттів, а без цих важливих якостей праця педагога перетворюється в муку» [7, с. 402]. Любити вихованця – це пізнавати його, відкривати складний духовний світ дитини: «Чим більше пізнаєш оці тонкощі дитячого світосприймання, тим більше любиш кожну дитину. Якби я не пізнавав всієї цієї багатогранності людського в дитині, якби кожен день не відкривав переді мною щось нове в кожній дитині, всі діти здавалися б мені схожими одне на одного – я не бачив би дитини. А той, хто не бачить дитини, не може й полюбити її» [8, с. 68–74]. Любити дитину – означає поважати людську гідність, бачити і возвеличувати в ній Людину: «Які б грані людської волі і розуму, серця і мудрості не відкривались у вашій особі перед дитиною: схвалення, похвала, захоплення, гнів, осуд (так, на ці почуття вихователь теж має право, він – не безплотний

ангел), – кожна з цих граней повинна відкриватися на фоні головного – поваги людської гідності, звеличення Людини» [6, с. 36]. В. Сухомлинський дає характеристику справжньої педагогічної любові. Любов учителя повинна бути мудрою людською любов'ю, одухотвореною «глибоким знанням людського, розумінням усіх слабких і сильних сторін особистості – любов, що застерігає від нерозсудливих вчинків і надихає на вчинки чесні, благородні. Любов, що вчить жити...» [8, с. 69].

Любов учителя повинна бути лікувальною: «яким би страшним не було зло в дитячій душі, треба бачити в цій спотвореній душі перш за все людину, яка жде, щоб їй допомогли – вилікували її від зла» [там же, с. 71].

Любов учителя повинна бути оптимістичною: «Діти за самою природою своєю – оптимісти. Для них характерне світле, сонячне, життєрадісне світосприймання. Любити дітей – це значить любити дитинство, а для дитинства оптимізм – те ж саме, що гра барв для веселки: немає оптимізму – немає й дитинства» [там же, с. 73].

Педагогічна любов повинна бути захисною: «Любити дитину – це значить захищати її від того зла, яке ще оточує багатьох дітей у житті». «Захистити дитину від духовної самотності, пробудити здатність жити серцем – це одно з найважливіших завдань захисного виховання», – закликає В. Сухомлинський [там же, с. 74].

У книзі «Як любити дітей» Ш. Амонашвілі визнає, що дітей потрібно любити красиво, з почуттям глибокої відповідальності за їх майбутнє, треба любити їх усім своїм життям, любити постійно [1, с. 4]. Видатний педагог наголошує, що вчитель, який любить дитину, розуміє її проблеми і ставить до них серйозно.

Ш. Амонашвілі стверджує, що класична педагогіка заснована на любові. Видатні педагоги «... свої вчення для того і створювали, щоб ствердити Любов як Основний Закон Освіти, з якого можуть бути виведені визначення, звані методами, принципами, школою, уроком, реформою тощо» [1, с. 6].

Ш. Амонашвілі переконаний, що «Учительська, педагогічна любов витончена форма Любові... Вона потребує для свого виявлення величезних душевних зусиль і мудрості серця» [там же, с. 118]. Видатний гуманіст учить нас: «У кому вже є любов до дітей, до того може прийти і мистецтво їх любити, тобто розуміння того, як їх треба любити. У кому немає любові до дітей і прагнення полюбити їх, хай той і не чекає мудрості педагогічної любові» [там же, с. 119]. Мудрість знаходиться всередині самої любові до дітей, а не йде поряд з нею. Тому мудра педагогічна любов методично не вибудовується, на пункти не ділиться, а пізнається серцем. «Любов треба нести дітям з любов'ю, красиво і витончено, щоб вони прийняли її і виховувалися» [там же, с. 118]. Любити дітей і кожну дитину треба: щиро, чесно, від усього серця; спокійно, терпляче, довірливо; ніжно, красиво, витончено; віддано, постійно, без умовностей; натхненно, захоплено, під-

несено; дбайливо, мужньо, з розумінням; з повагою, утвердженням, піднесенням [там же, с. 119]. Така любов несумісна з роздратованістю, грубістю, недовірою, приниженням, насиллям, примусом. Ш. Амонашвілі називає «таку Педагогічну Любов Небесною – ось такою Любов'ю треба любити дітей» [там же, с. 120]. Освітній простір повинен бути заповнений до країв духовною, мудрою, натхненною, жертвовною любов'ю вихователів і вчителів до дітей, учнів. Учитель, який любить учня, серцем відчуває, як надихнути, підтримати, щоб врятувати. Любов учителя повинна бути захисною. Учнів потрібно захищати від агресії дорослих. «Захисне виховання є прояв витонченого розуміння почуття любові» [там же, с. 121–123].

Любов учителя має різні форми прояву. Перш за все, це – повага до учня: «Повага є прояв любові. Поважати Дитину – значить виховувати в собі Педагогічну Любов» [1]. Звернемося до наказу Ш. Амонашвілі: «Поважайте незнання Дитини! Поважайте працю пізнання! Поважайте невдачі і сльози! Поважайте власність Дитини і її бюджет! Поважайте право Дитини бути тим, хто вона є! Поважайте таємниці і відхилення важкої роботи росту! Поважайте її поточну годину та день! Поважайте кожну окрему хвилину, бо помре вона і ніколи не повернеться! Поважайте ясні очі, гладку шкіру, юне зусилля і довірливість! Поважайте ясне, непорочне святе дитинство!» [там же, с. 81].

Любов учителя повинна бути захисною. Учнів потрібно захищати від агресії дорослих. «Захисне виховання є прояв витонченого розуміння почуття любові» [там же, с. 121–123].

З метою вивчення ставлення учасників педагогічної взаємодії в сучасній школі до проблеми педагогічної любові було проведено анкетування. Кожній із категорій респондентів була запропонована анкета.

За твердженням сучасних учнів і вчителів, педагогічна любов – це співчуття, милосердя, чесність перед учнями; ласкава, тепла розмова; безкорисливість, допомога невстигаючим.

Головною метою анкетування серед студентів педагогічного коледжу було визначення ставлення студентів-випускників до проблеми педагогічної любові, з'ясування усвідомлення майбутніми педагогами реалізації вчительської любові в практичній діяльності вчителя.

Із метою підвищення рівня професійної компетентності майбутніх учителів з означеної проблеми в експериментальній групі було організоване вивчення однойменних творів Я. Корчака, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі «Як любити дітей». На заняттях із педагогіки, основ педагогічної майстерності та в ході роботи «Школи гуманного педагога» студенти аналізували висловлювання педагогів щодо проявів педагогічної любові, розглядали педагогічні ситуації, шукали способи їхнього розв'язання з позиції педагогів-гуманістів. Майбутні педагоги дійшли висновку, що таке справжня любов вчителя до учня та які її основні

прояви, визначили провідні способи роботи щодо формування у себе необхідних рис вчителя-гуманіста.

Емпіричні дослідження дали можливість визначити складові компоненти, функції та формулу педагогічної любові.

Педагогічна любов забезпечується такими якостями вчителя: щедрість душі, терпіння, доброзичливість, почуття гумору, толерантність, щирість, справедливість, відвертість, емоційність, оптимізм.

Компоненти педагогічної любові проявляються у розумінні, терпінні, надії, сердечності, прощенні, натхненні, мудрій суворості, чуйності, лагідності, піклуванні, турботі, оптимізмі, відданості, співпереживанні, утвердженні людської гідності, відповідальності, вмотивованій вимогливості і повазі, дружніх стосунках учителя та учнів, сприйнятті дитини як рівної собі, самопожертві вчителя в ім'я дитини, допомозі і підтримці, здатності піднятися до рівня дітей, вірі в дитину, здійсненні індивідуального підходу.

Формула педагогічної любові: Педагогічна любов = (віра в учня + любов до професії + любов до людини) x особистісні якості вчителя (доброзичливість, людяність, толерантність, відповідальність, оптимізм).

Педагогічна любов реалізується через функції: оберігальна, захисна, стимулювальна, лікувальна, піклувальна, освітня, виховна, розвивальна.

Висновки. Отже, справжня любов передбачає ставлення до дитини як до свідомого відповідального суб'єкта життєдіяльності, який здатен самостійно контролювати свої вчинки, аналізувати по-

ведінку. Любити учня – означає поважати людську гідність, бачити і возвеличувати в ньому Людину.

Справжня любов підвищує настрій; виховує, відкриває нове; це турбота, витримка; співчуття; милосердя; самопожертва. Це об'єктивні судження про клас і кожного вихованця; увага до успішності та настрою учня; індивідуальний підхід до кожної дитини; іноді авансова оцінка; мотивація учнів до вивчення предмета; бажання донести знання; надання можливості змінити успішність учнів.

Дієва педагогічна любов допомагає учневі краще вчитися, шукати і знаходити відповіді на всі питання, вона стимулює учнів до самореалізації.

Таким чином, сутність педагогічної любові полягає в її винятковості, незвичайності, в тому, що її важко осягнути, пояснити розумом. Навчити педагогічній любові неможливо. Її необхідно зрощувати, відкриваючи в собі кращі людські якості.

Список використаних джерел

1. Амонашвили, Ш. А. Как любить детей (опыт самоанализа) / Ш. А. Амонашвили: [Лаб. лаборатория гуманной педагогики, Артёмовск]. – Донецк : Ноулинж, 2010. – 128 с.
2. Гончаренко, С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Захарова, Л. Януш Корчак: Святое величие любви / Л. Захарова // Воспитание школьников. – 2005. – № 2. – С. 58–63.
4. Корчак, Януш. Правила життя / Януш Корчак [зб.]. – Київ : Молодь, 1989. – 317 с.
5. Корчак, Януш. Як любити дітей / Януш Корчак [зб.]. – Київ : Рад. шк., 1976. – 159 с.
6. Манифест гуманної педагогіки / [Всеукр. культ.-образ. асоц. Гуман. педагогіки; Артёмовский Центр Гуманной педагогик]. – Донецк : Ноулинж, 2011. – 43 с.
7. Сухомлинський, В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ, 1977. – Т. 5.
8. Сухомлинський, В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – Київ, 1977. – Т. 4.
9. Сухомлинський, В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – Київ, 1977. – Т. 3.
10. Сухомлинський В. О. Як любити дітей / В.О.Сухомлинський // Радянська школа. – 1967. – № 7. – С. 68–74.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 01.02.2016

Олейник И. А. Психолого-педагогические основы учительской любви.

Рассматривается проблема учительской любви, анализируются одноименные произведения известных педагогов Я. Корчака, В. Сухомлинского, Ш. Амонашвили «Как любить детей». Раскрыты сущность и проявление любви учителя к детям. Выявлено, что их взгляды есть основой для становления профессионально значимых черт личности современного учителя.

Ключевые слова: педагогическая любовь, идея великой педагогической любви, любовь к детям, педагогика любви.

Oliynyk I. O. Psychological and pedagogical bases of teacher's love.

The article takes up the issue of teacher's love, the same named works «How to love children» of the famous pedagogues J. Korczak, V. Sukhomlinsky, Sh. Amonashvili are analyzed. It reveals the essence, components and the manifestation of teacher's love to children. It is discovered, that their opinions are the basis for formation professionally significant personality traits of the modern teacher.

Key words: pedagogical love, the idea of great pedagogical love, love to children, pedagogics of love.